

Kritik mot Socialnämnden i Södertälje kommun för hanteringen av fordringar avseende s.k. egenavgift samt mot Psykiatricentrum Södertälje, Stockholms läns sjukvårdsområde, Stockholms läns landsting, för handläggningen av en framställning om att få ta del av en patientjournal

---

Anmälan

I en anmälan, som kom in till JO den 8 september 2010, framförde AA klagomål mot socialtjänsten i Södertälje kommun m.fl. Han ifrågasatte handläggningen av hans framställningar om att "få återkomma till" Sauna behandlingshem och anförde bl.a. följande. Under den tid som han har vårdats på LVM-hemmet Gudhemsgården med stöd av lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, LVM, har han skickat in en skriftlig begäran till socialtjänsten om att få komma till Sauna behandlingshem. Han har inte erhållit något skriftligt beslut som han har kunnat överklaga, utan endast fått besked via Gudhemsgården att socialtjänsten meddelat att det inte är aktuellt med någon placering på Sauna. – Genom Förvaltningsrättens i Stockholm dom den 24 maj 2010 beviljades han bistånd i form av kontaktperson minst en gång per vecka under ett års tid. Socialtjänsten har inte verkställt domen. – Under de senaste åren har han blivit påtvingad olika boendeplaceringar och andra biståndsinsatser. Han har t.ex. mot sin vilja skrivits in på Österängs rehabiliteringsenhet i Södertälje.

AA klagade även på Kammarrättens i Stockholm handläggning av målet om beredande av vård enligt LVM. Klagomålen mot kammarrätten har handlagts i ett särskilt ärende, JO:s dnr 5187-2010. Ärendet avslutades genom beslut den 23 november 2011. Beslutet finns tillgängligt på JO:s hemsida www.jo.se.

Utredning, m.m.

Social- och omsorgsnämnden i Södertälje kommun anmodades att inkomma med utredning och yttrande vad gällde följande.

1. Handläggningen av AA:s framställningar under 2010 om bistånd i form av behandling på Sauna behandlingshem.

2. Handläggningen av frågan om kontaktperson efter Förvaltningsrättens i Stockholm dom den 24 maj 2010 i mål nr 19319-10.

3. Grunden för att placera AA på Österängs rehabiliteringsenhet i Södertälje.

I ett remissvar anförde Social- och omsorgsnämnden i Södertälje kommun bl.a. följande.

AA flyttade till Södertälje från Sundbyberg 2004 och skrev sig då till en början på sin systers adress. AA är förtidspensionär och bostadslös med mångårig missbruksproblematik bakom sig och har vid ett flertal tillfällen varit föremål för Lagen om omhändertagande av berusad (LOB) och likaså vårdats för Lagen om vård av missbruk (LVM) vid flera tillfällen. AA har vårdats på ett 40-tal olika behandlingshem. Sedan januari 2005 har AA varit aktuell på Vuxenenheten/ Missbruk i Södertälje då han själv ansökte om vård. 2008 flyttas ansvaret till Vuxenenhetens socialpsykiatri med anledning av de psykiatriska diagnoser som framkommit vid utredning då AA avtjänade ett fängelse straff. Under april 2010 återfaller AA i missbruk och han blir omhändertagen enligt LVM. AA flyttas runt mellan ett antal olika LVM-placeringar och mot slutet av LVM-perioden, 2010-10-06 omhändertas AA med stöd av LPT. AA är för närvarande placerad med LPT på Änglagårds behandlingshem i Sörmland.

Handläggningen av AA:s framställningar under 2010 om bistånd i form av behandling på Sauna

2010-08-05 inkom en skriftlig ansökan om boende enligt 4:1 SoL. AA är då placerad genom SIS enligt LVM på LVM-institution, Gudhemsgården. AA erhöll då ett muntligt svar, där hänvisning gjordes till SIS som fattar beslut om vård enligt § 27 LVM och vilka placeringar som är lämpliga. Beslutet om huruvida Sauna behandlingshem är ett lämpligt alternativ fattas således av SIS men med beaktande av de tidigare erfarenheter Vuxenenheten har från placeringen gällande AA på just Sauna behandlingshem. SIS bedömer att en placering enligt 27 § LVM på Sauna inte är aktuellt. AA har 2010-10-19 fått ett skriftligt avslagsbeslut på ytterligare en ansökan.

Uppfattningen har varit delad då AA och hans närstående anser att Sauna behandlingshem är ett passande boende för AA, medan Vuxenenheten inte anser att Sauna behandlingshem uppfyller de behov av stöd som AA är i behov av och man anser dessutom att det finns alternativa behandlingsenheter i Södertälje eller dess närhet.

Handläggning av kontaktperson efter förvaltningsrättens dom den 24 maj

I uppdraget som kontaktperson ingår endast sociala aktiviteter som ej bedöms vara genomförbara när vederbörande befinner sig under tvångsvård. Kontaktmannauppdraget påbörjas således inte under LVM/LPT vården men kan och ska initieras i samband med planerad utskrivning.

Grunden för att placera AA på Österängs rehabiliteringsenhet i Södertälje

AA överfördes vid frigivning från Storboda anstalten 2008-11-27 till Österängs rehabiliteringsenhet med anledning av de samlade resursteam som finns där med läkare, socialsekreterare och samordnare från kommun och landsting, och som var den enhet som bäst kunde tillgodose AA:s komplexa behov. AA har själv valt att inte ha kontakt med landstingsdelen vilket man har godtagit. Då AA var bostadslös placerades han först på Emyhemmets korttidsboende och sedan på Ragnhildsborgs

Kursgård i Södertälje. Sauna behandlingshem bedömdes således ej vara ett lämpligt alternativ med beaktande av de psykiatriska behov som framkommit i utredningar som gjorts på Storboda anstalten.

Under handläggningen av ärendet hos JO kom AA, genom sin syster BB, in med en kompletterande skrivelse och framförde klagomål mot socialtjänsten och mot Psykiatricentrum Södertälje, Stockholms läns sjukvårdsområde, Stockholms läns landsting. I skrivelsen anfördes bl.a. följande. När AA inte i tid har betalat sin egenavgift (den s.k. 80-kronan) avseende vården i LVM-hemmet har socialtjänsten ”regelmässigt valt att skicka dessa krav direkt till inkassobyrå och sedan till kronofogdemyndighet”. Detta trots att det gäller särskilda skyddsregler för sådana krav och att kraven ska skickas till förvaltningsrätten för indrivning. – Efter att BB hade fått AA:s patientjournal uppmärksammade hon av en ren tillfällighet att ”ett stycke suddats bort”. Stycket innehöll ett kränkande och felaktigt påstående om BB som person.

Efter remisser inkom Socialnämnden i Södertälje kommun (vid utgången av år 2010 lades Social- och omsorgsnämnden i Södertälje kommun ner och ansvaret för verksamheten delades upp i två nämnder; socialnämnden och omsorgsnämnden) och Styrelsen för Stockholms läns sjukvårdsområde, Stockholms läns landsting, med yttranden.

I fråga om hanteringen av fordringar avseende egenavgift anförde socialnämnden bl.a. följande.

Vid placering av klienter i boenden med stöd och hjälpinsatser av behandlingskaraktär ex Familjehem, HVB-/LVM-hem, och vid placeringar i boenden med andra typer av stöd och hjälpinsatser

t ex våra interna boenden inom vuxnenheten, har Vuxnenheten enligt reglerna i Socialtjänstlagen rätt att ta ut en avgift, så kallad egenavgift av den enskilde.

I samband med beslut om bistånd i form av en placering görs en prövning av vilken avgiftstyp som ska gälla, samt vilken egenavgift den enskilde ska betala. En bedömning av den enskildes betalningsförmåga görs. Om den enskilde uppbär pension, sjukersättning, aktivitetsersättning eller liknande har Socialnämnden rätt att ta ut avgift för vården. Avgiften faktureras den enskilde (alt god man eller förvaltare) månadsvis.

I vissa fall, ofta beroende på avtal, betalar den enskilde egenavgiften direkt till institutionen. Institutionen ansvarar då för att egenavgiften blir betald av den boende. Socialnämnden betalar i dessa fall vårdavgiften minus egenavgiften till institutionen. I de fall där socialnämnden betalar hela kostnaden till institutionen, vårdavgiften och egenavgiften, måste socialnämnden själv ta in egenavgiften av den boende.

Om den boende inte betalar egenavgift frivilligt har institutionen inte rätt att kräva in avgiften av den enskilde, den rätten åligger socialnämnden enligt 9 kap 3 § SoL. Av bestämmelserna framgår att om socialnämnden vill föra talan om ersättning som den enskilde inte återbetalar frivilligt eller för kostnader som kommunen haft enligt 8 kap 1 § första och andra stycket, ska talan väckas hos Förvaltningsrätten inom tre år från det att kostnaden uppkom.

Vid placering i HVB, familjehem eller LVM-hem (stöd- och hjälpinsatser av behandlingskaraktär), får kommunen ta ut en avgift motsvarande den avgift som tas

ut vid sjukhusvård d v s 80 kr/dygn. Vid placering i stöd- eller omvårdnadsboende, andra stöd och hjälpinsatser, får kommunen ta ut en skälig ersättning och är för närvarande (2010) av kommunen fastställd till 156 kr per dygn.

Då prövningen är gjord av vilken avgiftstyp som ska gälla, vilken egenavgift den enskilde ska betala, samt en bedömning av den enskildes betalningsförmåga, faktureras den enskilde avgiften månadsvis.

Om den enskilde inte betalar frivilligt för kostnader som kommunen haft enligt 8 kap 1 § SoL, första och andra stycket, ska talan väckas hos Förvaltningsrätten inom 3 år från det att kostnaden uppkom (9 kap 3 § SoL), men det har inte gjorts i det aktuella ärendet. I stället har försenad och utebliven betalning av egenavgiften hanterats i kommunens ordinarie fakturasystem och gängse förfaringssätt gällande kravhantering har använts.

Gällande AA har fakturan som avser egenavgiften betalats fortlöpande. Vid något tillfälle har troligen betalningen inkommit något sent och en påminnelse har skickats.

Vid intervjuer med kommunens Redovisning och Ekonomisupport har det visat sig att då betalningen varit försenad/uteblivit har påminnelse skickats efter 10 dagar. Då betalningen ej inkommit efter ytterligare 10 dagar skickar kommunen ett brev till AA med information om betalningskrav och indrivningsförfarande vid utebliven betalning. Då inbetalning av egenavgiften inkommer i AA: s fall har ärendet inte gått vidare och inga krav har nått vare sig indrivningsföretag eller Kronofogdemyndighet.

Vuxenheten har haft samma fakturahantering gällande fakturor som rör enskildas egenavgifter såväl som övriga fakturor som vuxenheten hanterar och som sköts via kommunens fakturasystem. Detta har lett till det felaktiga förfarandet och hanteringen vid återkrav av egenavgiften har inte följt Socialtjänstlagen. Vuxenheten har således inte handlagt fakturorna som rör egenavgiften gällande AA korrekt.

Att detta har kunnat inträffa beror till stor del på att det inte funnits några enhetliga rutiner och riktlinjer för hur man hanterar ärenden som rör återkrav och eftergift i samband med egenavgiften.

Förfaringssättet är felaktigt och det är beklagligt att det inträffade drabbat den klagande.

Med anledning av det inträffade kommer nu Vuxenheten se över sina rutiner gällande följande för att säkerställa att det inträffade inte händer igen:

- a) bedömning av vilken insats placeringen avser,
- b) vilken avgiftstyp som ska gälla,
- c) bedömning av den enskildes betalningsförmåga,
- d) hantering av fakturor och återkrav av obetalda egenavgifter.

I fråga om handläggningen av en framställning om att få ta del av AA:s patientjournal anförde Styrelsen för Stockholms läns sjukvårdsområde bl.a. följande.

- - -BB har fullmakt att företräda sin bror, AA och det råder ingen sekretess mellan de två. Det aktuella dokumentet är en samordnad vårdplan enligt LPT §16. Den upprättades 2010-10-11. I dokumentet står att ansvarig överläkare har varit i kontakt med en [läkare] på Huddinge. Följande meningar är dolda: - - -

Dessa två meningar utelämnades i kopian som lämnades till BB. Anledningen var att skydda [läkaren] - - - Detta är fullt lagligt att göra. Det som ansvarig läkare och hennes överordnade fallerade att göra var att informera systemen om det utelämnade stycket och erbjuda henne att få beslutet överprövat hos chefläkare. Det finns rutiner

för detta inom SLSO men dessa följdes inte i det aktuella fallet. BB fick senare tillgång till hela texten genom en kopia från förvaltningsdomstolen.

[Verksamhetschefen/Chefsöverläkaren] har talat med BB per telefon idag och hon avstår från att få beslutet överprövat hos chefläkare.

BB kommenterade remissvaren.

Bedömning

I ärendet har flera frågor aktualiserats. Jag har funnit skäl att begränsa mina uttalanden till tre av dem.

Handläggningen av AA:s framställningar under 2010 om bistånd i form av behandling på Sauna behandlingshem

Av remissvaret framgår att AA i början av augusti 2010 kom in med ”en skriftlig ansökan om boende enligt 4:1 SoL” till socialtjänsten. AA vårdades då med stöd av LVM. Han fick ett muntligt besked om att det är Statens institutionsstyrelse som fattar beslut om vård enligt 27 § LVM och vilka placeringar som är lämpliga.

Inom socialtjänsten kan det givetvis uppstå situationer då en enskild i stället för ett formellt beslut får ett besked under hand. Ett sådant besked kan avse t.ex. efter vilka riktlinjer nämnden fattar beslut om olika typer av bistånd eller upplysning om vart den enskilde bör vända sig. Om det inte står helt klart att den enskilde endast önskar information, ska hans eller hennes begäran emellertid uppfattas som en ansökan om bistånd och således avgöras i ett beslut (se bl.a. JO:s ämbetsberättelse 2002/03 s. 218).

Den mest korrekta handläggningen hade alltså varit att social- och omsorgsnämnden fattat ett formellt avslagsbeslut i anledning av den ansökan som AA gjorde i augusti 2010. Mot bakgrund av omständigheterna i det aktuella fallet och då AA, efter ytterligare en framställning om bistånd, i mitten av oktober 2010 fick ett skriftligt avslagsbeslut, finner jag dock inte skäl att närmare kommentera nämndens handläggning i denna del.

Hanteringen av fordringar avseende egenavgift

Enligt 8 kap. 1 § första stycket socialtjänstlagen (2001:453), SoL, får kommunen, utom beträffande barn, ta ut ersättning för uppehållet av den som på grund av missbruk av alkohol, narkotika eller därmed jämförbara medel får vård eller behandling i ett hem för vård eller boende. Den ersättning för uppehälle som kommunen får ta ut vid stöd- och hjälpinsatser av behandlingskaraktär enligt den nyss nämnda bestämmelsen får uppgå till högst 80 kronor per dag (6 kap. 1 § socialtjänstförordningen, 2001:937). Av 9 kap. 3 § första stycket SoL framgår bl.a. att om socialnämnden vill föra talan om ersättning som en enskild inte återbetalar frivilligt för kostnader som kommunen har haft enligt 8 kap. 1 § första stycket, ska talan väckas hos förvaltningsrätten inom tre år från det kommunens kostnader uppkom.

I 5 § lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning anges bl.a. att om en tvist angående en förpliktelse enligt någon särskilt föreskrift ska tas upp av

en annan myndighet än tingsrätt, kan saken prövas enligt denna lag endast om det finns bestämmelser som medger sådan prövning. Några sådana bestämmelser finns inte såvitt avser regleringen i 9 kap. 3 § SoL.

Det är således inte möjligt för socialnämnden att ansöka om betalningsföreläggande för att på så sätt försöka få betalt för en fordran som avser ersättning för kommunens kostnader för uppehållet av den som på grund av missbruk får vård eller behandling i ett hem för vård eller boende. Om den enskilde inte betalar frivilligt i dessa fall är nämnden hänvisad till att väcka talan hos förvaltningsrätten.

Socialnämnden har medgett att fakturor som rör AA:s egenavgift inte har hanterats på ett korrekt sätt och anført att detta till stor del berott på att det inte funnits några enhetliga rutiner och riktlinjer för hanteringen av ärenden rörande ”återkrav och eftergift i samband med egenavgiften”. Nämnden kan inte undgå kritik för detta.

I remissvaret har socialnämnden anført att eftersom ”inbetalning av egenavgiften inkommer i AA:s fall har ärendet inte gått vidare och inga krav har nått vare sig indrivningsföretag eller Kronofogdemyndighet” och att rutinerna kommer att ses över. Jag anser mig därför kunna lämna saken med de ovan gjorda uttalandena.

Handläggningen av BB:s framställning om att få ta del av AA:s patientjournal

Grundläggande regler om allmänna handlingars offentlighet finns i 2 kap. tryckfrihetsförordningen (TF). Där regleras även primärt frågan om utlämnande av allmän handling.

Enligt 2 kap. 12 § TF ska en allmän handling som får lämnas ut, dvs. som inte omfattas av sekretess, på begäran genast eller så snart det är möjligt på stället utan avgift tillhandahållas den som önskar ta del av handlingen. Av 2 kap. 13 § TF framgår att den som önskar ta del av en allmän handling även har rätt att mot fastställd avgift få avskrift eller kopia av handlingen till den del den får lämnas ut.

För det fall en begäran om att få ta del av en handling helt eller delvis inte kan tillmötesgå ska den som gjort framställningen underrättas om detta. Den enskilde ska då också, enligt 6 kap. 3 § tredje stycket offentlighets- och sekretesslagen (OSL), informeras om möjligheten att begära myndighetens prövning och att det krävs ett skriftligt beslut av myndigheten för att beslutet ska kunna överklagas.

Myndighetens avslagsbeslut får enligt 2 kap. 15 § första stycket TF och 6 kap. 7 och 8 §§ OSL överklagas hos kammarrätt. Av 20 och 21 §§ förvaltningslagen (1986:223) följer att ett avslagsbeslut ska vara motiverat och försett med överklagandeanvisning.

Efter begäran tillställdes BB en kopia av AA:s patientjournal. I handlingarna hade två meningar, som bedömdes innehålla sekretesskyddade uppgifter, ”maskerats” (täckts över). I samband med att handlingarna skickades till BB borde hon därför

ha underrättats om att den befattningshavare som hade prövat begäran ansåg att det förelåg hinder mot att lämna ut delar av handlingarna och att hon, för det fall hon inte accepterade den gjorda bedömningen, hade möjlighet att begära myndighetens prövning av saken för att därigenom få ett överklagbart beslut. Någon sådan information har inte lämnats till BB av Psykiatricentrum Södertälje. Handläggningen förtjänar kritik.

Jag vill också uppehålla mig vid följande. Som jag uppfattat saken ansåg befattningshavaren att de aktuella uppgifterna kunde hemlighållas med stöd av sekretessbestämmelsen i 25 kap. 7 § OSL. I bestämmelsen anges bl.a. att det inom hälso- och sjukvården gäller sekretess för uppgift i anmälan eller utsaga av en enskild om någons hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, i förhållande till den som anmälan eller utsagan avser, endast om det kan antas att fara uppkommer för att den som har lämnat uppgiften eller någon närstående till denne utsätts för våld eller lider annat allvarligt men om uppgiften röjs. Jag finner inte skäl att ta ställning till om det funnits grund för att hemlighålla de ifrågavarande uppgifterna, men vill i sammanhanget rent allmänt framhålla att sekretessen endast gäller för anmälan eller annan utsaga av enskild. Bestämmelsen är således inte tillämplig i fråga om en sådan anmälan eller utsaga som gjorts av en myndighet eller av en offentlig funktionär i tjänsten (se bl.a. JO:s ämbetsberättelse 1983/84 s. 231 och 1984/85 s. 272).

Med den kritik som har uttalats avslutas ärendet.